

EMLÉKEIM A GYÓGYSZERÉSZTÖRTÉNETI SZAKOSZTÁLY HŐSKORÁBÓL

dr. Szmodits László

„Az eleven emberi erők a történelem mozgatórugói”. Johann Gottfried Herder német író és filozófus fenti szállóigéjéből következik: az életünkben ma már elmaradhatatlan cselekedet a visszapillantás és a megemlékezés.

A szakosztály 50 évvel ezelőtti alapítása dr. Halmai János egyetemi tanár érdeme volt. Fialat kora óta publikált a Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítőjében, a Gyógyszerészetben, az Acta Pharmaceutica Hungaricában és az Orvostörténeti Közleményekben. A cikkeinek a kétharmada gyógyszerésztörténeti tárgyú volt. Még 1954-ben elérte, hogy a Gyógyszerésztörténet kötelező tantárgy legyen Budapesten és Szegeden a gyógyszerészképzésben. Az 1950-es évek második felétől kezdve már rendszeresen részt vehetett a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság (IGGP) kongresszusain, ahol a magyar gyógyszerészet múltjáról tartott előadásokat. Az 1950-es évek végétől a Gyógyszerészet és az Acta Pharmaceutica Hungarica már egyre több gyógyszerész történeti cikket közölt le. Így lassan kialakult egy tudománytörténetet művelő csoport, akik még eleinte egymástól függetlenül tevékenykedtek. Közben újra megalakult 1964-ben a Magyar Gyógyszerészeti Társaság és egymást követően a tudományos szakosztályok.

A Soproni Patikamúzeum alapítása dr. Antall József, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum főigazgató-helyettese és dr. Nikolics Károly professzor, gyógyszerértárvezető nevéhez fűződtek. De bekapcsolódott ebbe a munkába még dr. Horváth Dénes megyei szakfelügyelő és Jéhn Antal soproni gyógyszerértárvezető. A patikamúzeum 1968. június 11-i megnyitásakor egy két napos tudományos konferenciát rendeztek, amelynek a végén jelentette be Halmai professzor úr a szakosztály létrejöttét. Ugyanebben az évben nyílt meg a budapesti egyetemi Gyógynövény és Drogismereti Intézetben az Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtár. Dr. Halmai professzor úr mentette meg az egykori budapesti gyógyszerész-egyesületi könyvtárak páratlanul értékes könyv- és folyóiratanyagát a biztos megsemmisítéstől. A már hiányzó példányokat nem kis fáradtsággal különböző helyekről pótolta.

Ugyanebben az évben nyertem felvételt a budapesti gyógyszerészkarra és ősszel kezdtem meg az egyetemi tanulmányaimat. Előzőleg figyelmesen elolvastam dr. Kempler Kurt „A gyógyszerek története” és a német Helmuth Böttcher „Csodagyógyszerek” című könyveit. Az egyetemi tanulmányaim idején ismertem meg és azóta is nagyon megszívlelem dr. Karlovsky Geysa híres aforizmáját: „Életedet a tudományért, a tudományt a hazáért!”.

1969-től a szakosztály az MGYT és a Magyar Orvostörténelmi Társaság közös szakosztálya lett. Dr. Halmai János professzor urat, a farmakognózia tanárát, a gyógyszerésztörténet előadóját nagy tudású és kiemelkedő műveltségű embernek ismertem meg. Abban az időben „Moha bácsinak” becéztük. Minden egyes előadása élvezet volt. Könyveket, folyóiratokat helyezett ki az előadóterem asztalára, amelyekbe az egyes előadások után betekinthettünk. Kitűnő előadó volt, gyakran még humorral is fűszerezte a mondanivalóját. Az előadásai révén ismertem fel azt a tényt: szükség van a gyógyszerészetben egy szakmai és szellemi háttérre. Az államvizsgás időszakomat a budapesti Oktogon, műemlék-gyógyszertárban töltöttem. Aesculapius és Hygieia nagyméretű képét látva az az üzenet vetődött fel bennem, hogy tudományosan kell foglalkoznom majd a gyógyszerészet történetével. Hamarosan megvalósult a tervem. Pályakezdőként a fővárosi VIII. kerületi rendelőintézet gyógyszertárába léptem be. Abban az időben már ott működött egy aktív gyógyszerésztörténész, szakíró, dr. Táplányi Endre. A szabad idejében rendszeresen kutatott és publikált. Ő vezetett rá erre a szép területre és így kerültem be az Ernyey Könyvtárba. Itt léptem kapcsolatba dr. Hegedűs Lajosal és dr. Zboray Bertalannal, a könyvtár gyógyszerész munkatársaival. Lajos bácsi abban az időben a szakosztály szervező titkáráként mindent megmozgatott egy-egy cél érdekében. Nagyon segítőkész volt. Nemcsak a fiatal gyógyszerészeket, hanem még a doktorandusokat is segítette a kutatásaikban. Ebben az időben szerkesztette a Gyógyszerésztörténeli Diáriumot, a szakosztály folyóiratát. Az MGYT budapesti és néhány megyei szervezetének támogatásával jelent meg 14 szám az 1972-1975 között. Ez ma már ritkaságszámba megy, mert csak ritkán kerül az antikváriumokba egy-egy példány. Sajnos ezt takarékosági okok miatt szüntették meg 1976 elején. Hegedűs dr. nagyon fontosnak tartotta a publikálást. Mintegy 300 közleménye jelent meg. Egy-egy témáról 3-4 cikket írt különböző lapokba. Ezek általában mind meg is jelentek. Hegedűs dr. hívott meg a Török utcában tartott szakosztályi előadóülésekre. Így lettem 1974-től a szakosztály tagja. Ebben az évben kezdtem el a publikálást. Ugyancsak az ő kezdeményezésére alakult meg 1978. áprilisában a szakosztály keretén belül a Pantheon Bizottság. Ennek a működését jegyzőként követhettem a mai napig. 1978-1997 között 225 kiválóságot vettünk fel a Pantheonba. Az országos hírű gyógyszerészek felvétele egyértelmű volt, de a kevéssé ismerteknél már élénk viták alakultak ki. Ezért többször többségi álláspontra fogadtuk el: aki gyógyszerészként nagyot alkotott a pályáján, az felvehető a Pantheonba. Amikor dr. Hegedűs Lajos 1988-ban elhunyt, ezt a munkát dr. Zboray Bertalannal folytattuk. Zboray dr. az egyetemi éveim alatt, 1970-1972 között volt a szakosztály elnöke. Berci bácsi a magas korát meghazudtoló szellemi frissességével és a hosszú gyógyszerészi pályája tapasztalataival írta meg a gyógyszerésztörténeli közleményeit. Még a kezdő történelmi munkám idején sokat segített az irodalmi forrásmunkák felderítésében. Az Ernyey Könyvtár

gyógyszerész-vezetőjeként állította össze a könyvtári katalógust. Még ellátta az MGYT könyvtárosi tisztséget is. Sajnos az egészségi állapota megromlása miatt 1997-ben megszakadt a Pantheon Bizottság munkája. Néhány éves szünet után Ferentzi Mónika szakosztályi elnök kezdeményezésére az MGYT egyik bizottságaként alakult újjá a bizottság 2003-ban dr. Szász György egyetemi tanár elnökletével. A Bizottság tagjai dr. Bayer István és dr. Laszlovszky József egyetemi tanárok. Szakértőként vett részt a Bizottság munkájában dr. Sági Erzsébet. Megírtam a Pantheonba javasolt kiválóságok életrajzait, melyek megtekinthetők az MGYT Gyulai Pál utcai titkárságán. Az MGYT elnöksége véleményezni fogja majd a névsort, de ez még nem történt meg. 2018-ban dr. Szász professzor úr kérésére megválasztották a Bizottság alelnökévé. Dr. Ambrus Tünde, a Gyógyszerésztörténeti Szakosztály mai elnöke, a Bizottság új tagja újra fogalmazta a Bizottság alapszabályát, amelyet a továbbiakban figyelembe vesz majd a Bizottság. Dr. Szász professzor úr 2018. augusztus 25-én elhunyt. Ezért majd új elnököt kell kijelölni az MGYT-nek.

A szakosztályi előadóüléseken professzorok, könyvtárosok, muzeológusok és levéltárosok mellett még Pozsonyból is érkeztek egyetemi előadók, dr. Duka Zólyomi Norbert és Perényi Frigyes, Erdélyből pedig dr. Spielmann József, dr. Rácz Gábor egyetemi tanár és dr. Péter H. Mária jöttek át előadásokat tartani. Budapesti útjaikon mindig felkeresték az Ernyey Könyvtár kutatás céljából.

Még az 1970-es évek első felében kerültem kapcsolatba dr. Antall Józseffel, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár igazgatóhelyettesével, aki előbb mb. főigazgatóként, majd főigazgatóként működött. Hosszabb ideig a szakosztály vezetőségi tagja volt.

Menner Ödön javaslatára irányelveket készített a történeti értékű gyógyszerertári officinák védelméről. Elkészült még egy az egész országra kiterjedő összeállítás a patikamúzeumokról és a műemlékpatikákról. Ez azóta már több alkalommal nyomtatásban is megjelent. Dr. Antall József több alkalommal kimondta: „a múlt eseményeit csak tárgyilagosan szabad értékelni és publikálni”.

A Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban kerültem kapcsolatba dr. Kapronczay Károly professzor úrral, dr. Kapronczay Katalin könyvtárossal, valamint dr. Magyar László orvostörténésszel. Kiemelem még Lóránd Nándor munkásságát, aki évtizedeken keresztül gyűjtögette a gyógyszerészet tárgyi emlékeit. Ennek eredményeként nyílt meg 1984-ben a kecskeméti Orvos és Gyógyszerészeti Múzeum. Ennek kialakításban részt vett dr. Grabarits István gyógyszerésztörténész is, a Szakosztály egyik későbbi elnöke.

Megemlítem dr. Blázy Árpádot, a szakosztály titkárát. Számos közleménye mellett feldolgozta a történelmi Zala megye gyógyszerésztörténetét, amellyel elnyerte a gyógyszerészdoktori címet.

Dr. Végh Antal egyetemi tanár volt 1972-1975 között a szakosztály elnöke. Ő dr. Winkler Lajos professzor mellett kezdte a pályáját, így őt tartotta a tanítómesterének. Feldolgozta a Winkler-iskola

professzorainak az életútját és munkásságát. Javaslatot tett a még feldolgozatlan kiválóságok munkásságának felkutatására és megírására. Egy szűk körű beszélgetésen a tudomány művelését a házépítés példájával szemléltette, amely szép rendben tégláról téglára épül. Mindegyik téglának egyformán fontos helye és szerepe van a ház felépítésében. A tovább építkezés és az új szintek elérése már a korábbi építőelemek hiányában már lehetetlen. Így a tudomány művelőjének ilyen formán van kijelölve a helye. De ezt a helyet csak szeretettel, alázattal lehet megtalálni és betölteni. A leghosszabb ideig állt a szakosztály élén dr. Szigetváry Ferenc, aki a Vas megyei Gyógyszertári Központ szakelőadója volt (1975-1992). Felismerte, hogy túrhetetlen, hogy az értékes és még megjavítható gyógyszertári bútorokat kiselejtezze a gyógyszertári központ. Ezeket a saját maga munkájával újíttotta fel a kőszegi műhelyében. Szorgalmazta még a régi gyógyszertári eszközök begyűjtését is. Szarvason 1973-ban egy országos eszköztörténeti kiállítást rendezett. Valamennyi patikamúzeum létrehozásában és berendezésében részt vett. A magyarországi gyógyszerészeti muzeológia legnagyobb művelője volt. Ő vezette a magyarországi delegációt a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság kongresszusain. A Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság döntése alapján 1981. IX. 29-X. 2. között Budapesten rendezték meg a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Kongresszust. Ezen 350 résztvevőt regisztráltak és 114 előadás hangzott el különböző témakörökből. Itt választották meg dr. Zalai Károly egyetemi tanárt Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság elnökévé, aki később még a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Akadémia elnöki tisztségét is ellátta.

Dr. Zalai Károly professzor úr nagyon aktív gyógyszerésztörténész volt. A tevékenységével megalapozta a magyar gyógyszerésztörténet külföldi elismertségét. A gyógyszerésztörténet egyetemi előadójaként számos gyógyszerésztörténeti témájú doktori és kandidátusi disszertáció témavezetője volt. A Magyar Tudományos Akadémia Orvostörténeti Munkabizottságában dr. Grabarits Istvánnal együtt vettek részt ennek a munkálataiban. Felkutatta és 3 kötetben megírta a Magyar Gyógyszerészeti Társaság történetét. Kedvenc hobbija volt az éremgyűjtés. A gyógyszerészeti éremgyűjteményéről egy képes albumot jelentetett meg az MGYT. Munkásságának betetőzése volt a Galenus Kiadó gondozásában 2001-ben megjelent „Magyar Gyógyszerészet Nagyjai” című, nagyon sikeres albuma, amelynek a megírásában én is közreműködtem. Az 1990-es években hosszú tárgyalások után elérte, hogy a gyógyszerészképzés keretében a Gyógyszerészeti Propedeutikát egészítsék ki az orvos- és gyógyszerésztörténeti ismeretekkel. A gyógyszerész tudomány doktora fokozatot is gyógyszerésztörténeti témából nyerte el.

Meg kell emlékezni dr. Rádóczy Gyuláról, aki dr. Szigetváry Ferenc mellett a szakosztály titkára volt. Nagyon jól felkészült gyógyszerésztörténész volt tudományos igénnyel. Hobbija volt a

numizmatika is, így ezen a téren is nagy érdemei voltak. Gyógyszerészdoktori témából nemcsak a gyógyszerésztörténeti, hanem a kandidátusi fokozatot is elnyerte.

Dr. Grabarits István 1993-2001 között volt a szakosztály elnöke. Mint dr. Szigetváry Ferenc közeli munkatársa, közösen kutatták a Kőszegi Patika-múzeum történetét. Így részt vett ennek a létrehozásában. A Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság kongresszusain rendszeresen tartott előadásokat gyógyszerésztörténeti témákról. A Magyar Gyógyszerész Kamara alapító tagjaként, majd alelnökeként többször hozzászólt az elnökségi üléseken a gyógyszerésztörténetet is érintő témákról. Nevéhez fűződött a személyi jogosítvány újbóli bevezetése. Az ő elnöksége idején emlékeztünk meg a Szakosztály alapításának 25. és 30. évfordulójáról. Ő volt a gyógyszerészi muzeológia egyik legnagyobb szaktekintélye.

A gyógyszerészeti privatizáció miatt 1996. július 1-től megszűnt a gyógyszerészek foglalkoztatása az Ernyey Könyvtárban. Azóta a gyakorló gyógyszerészek közül én vagyok itt az egyetlen kutató.

A pályakezdetem óta nagyon sok feljegyzést és dokumentumot őriztem meg. Így születtek meg a részletesebb életrajzos cikkeim. Sőt, azóta is rendszeresen publikálok. Így a nyomtatásban megjelent és az interneten olvasható közleményeim száma már meghaladja a 170-t. Ameddig tehetem, ezt folytatni szeretném.

Ferentzi Mónika 2002-ben lett a szakosztály elnöke. Személyében egy agilis és nagyon jó szervező kolléganőt ismertem meg. Felkutatta a Nobel-díjas dr. Harsányi János életútját és munkásságát. Kezdeményezésére egy nagyméretű fehér márványtáblát helyeztek el a budapesti Róna utcai családi patika falán. Ebben nagy szerepe volt dr. Gaál Emese gyógyszerész-tulajdonosnak, a szakosztály mai titkárának, akivel még az 1970-es években kerültem kapcsolatba. A gyógyszerészeti tárgyalótermében nemcsak állandó kiállítást alakított ki, hanem több alkalommal szervezett gyógyszerészeti előadóületeket.

Mónika levéltári kutatással feltárta Schams Ferenc díszes hagyatékát. Dr. Péter H. Máriával pedig feldolgozta a Kolozsvári Egyetemen 1903-ban végzett gyógyszerészek tablóját Thinagl Szerafin, az első magyarországi egyetemen végzett gyógyszerésznő életrajzával. Ezt dokumentumokkal és képekkel kiegészítve magyar- és németországi kongresszuson ismertette, majd Isaszegen, - ahol a gyógyszerésznőnek patikája volt -, a helyi múzeumban emlékkiállításon mutatta be az országos múzeumi hónap keretében. A Semmelweis Egyetemen pedig az első magyar orvosnő reliefje közelében kapott helyett Thinagl Szerafin emléktáblája. Egy nagy sikerű gyógyszerésztörténeti konferenciát rendezett 2005-ben Dobogókőn. Több vidéki előadóülést is szervezett. Részt vett az MGYT minden, a gyógyszerésztörténetet érintő rendezvényén. A szaklapokban is rendszeresen publikált. Nagyon eredményesen vezette a szakosztályt. Minden vezetőségi ülésre, a napirend

tárgyalása előtt tudományos előadást szervezett. Elérte, hogy a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaságnál ismét képviselve legyen a szakosztály. Részt vett és előadásokat tartott a Nemzetközi Gyógyszerésztörténeti Társaság és a Német Gyógyszerésztörténeti Társaság sevillai és weimari kongresszusain.

A munkásságom egyik újszerű oldala volt: 2002-től részt veszek a Nemzeti Kegyeleti Bizottság (ma Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság) felkérésére a neves magyar gyógyszerészek sírjainak a felkutatásában. Ez még további kutatásokat igényel majd.

A Szakosztály alelnöke volt dr. Sági Erzsébet. A kínai gyógyszerészet történetét kutatta fel a XIX.-XX. század fordulója idejéből. A gyógyszerészi munkássága mellett a nyelvtudása révén hosszú ideig levéltári kutatásokat végzett, főleg a XVIII. századból. Ezzel helyesbítette és kiegészítette a korábbi gyógyszerésztörténeti ismereteket. Az eredményeit „Újat mondok régiekről” címen adta elő éveken át. Felkutatta a jezsuita-rendi gyógyszertárak történetét. Jelentős volt az orvostörténeti munkássága is. Emellett nagyon sok gyógyszerészt és egyéb munkatársat irányított a kutatásokban.

2012-ben Ambrus Tünde egyetemi adjunktus, a csehországi brünni Állatorvosi és Gyógyszerészeti Egyetem oktatója lett a szakosztály elnöke. Én már korábban is ismertem őt, mert a Ph. D. doktorátusára készülve Budapesten, az Egyetemi Gyógyszertárban is végzett kutatómunkát néhány hétig. Akkor a szabad idejében több alkalommal felkereste az Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtárat. Számos gyógyszerésztörténeti cikke jelent meg hazánkban. A külföldi gyógyszerész-kongresszusok állandó előadója. Több előadóülést szervezett és azokon előadásokat tartott Magyarországon is. A sikeres előadásainak a témaköre felöleli a magyar gyógyszerészet szlovákiai vonatkozásait. Az elismertségét fémjelzi: a Magyar Tudományos Akadémia Orvostörténeti Munkabizottságának az egyik gyógyszerész tagja. A Semmelweis Egyetem „Kaleidoscope” névű tudománytörténeti internetes folyóiratának gyógyszerésztörténeti szerkesztője. A Magyar Orvostörténelmi Társaság elismerve a nagyon szorgalmas és tehetséges hazai és külföldi gyógyszerésztörténeti munkásságát, 2018. szeptember 6-án megtartott előadóülésen a Társaság Weszprémi István Emlékérem kitüntetéssel jutalmazta.

A szakosztály öt évtizedes múltjára visszatekintve, megállapíthatjuk, ma is nagyon jól működik a szakosztály.

Az 50 éves évfordulón néhány új feladatra lenne szükség a jövőnk kialakításához: fel kell karolnunk a fiatal gyógyszerészek érdeklődését és be kell vonnunk őket a gyógyszerésztörténet művelésébe. Változatlanul fontos teendők a publikálás és a gyógyszerésztörténet további népszerűsítése.

Befejezésül pár pillanatra emlékezzünk meg azokról a neves gyógyszerésztörténész kolléganőkről és kollégákról, akik az idei évfordulón már nem lehetnek közöttünk. Valamennyien nagyot alkottak

Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság
www.gyogyszeresztortenet.hu
2018 szeptember 12.

a pályájukon, így ők is hozzájárultak a szakosztály félévszázados eredményességéhez. Ezért fontos kötelességünk az emléküket ápolása és a szakmai-szellemi örökségük megőrzése.

„A múlt az emberi szellem kikerülhetetlen közege, mint a jövő. Aki a múltat építi, az a jövőnek is dolgozik!” (Csoóri Sándor)

Szakosztályi elnökök: 1968: dr. Halmai János egyetemi tanár, - 1970: dr. Zboray Bertalan, - 1972: dr. Végh Antal egyetemi tanár,- 1974: dr. Szigetváry Ferenc, - 1991: Dr. Grabarits István, - 2002: dr. Ferenczy Mónika, - 2012: dr. Ambrus Tünde egyetemi adjunktus.